

بهره‌وری از منابع اطلاعاتی برای نگارش پایان نامه

کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی

دکتر محمد حسین دیانی^۱

چکیده

پایان نامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی بخش قابل توجهی از تولیدات علمی کشور را بخود اختصاص داده‌اند. آگاهی از تأثیر کمی و کیفی منابع فارسی و غیرفارسی بر این منابع، آگاهی از نوع منابعی که برای تولید آنها مورد مراجعه قرار گرفته است و آگاهی از تأثیر مجموعه کتابخانه هر دانشکده بر محتوای پایان نامه‌ها، رهنمودهایی با پشتوانه تجربی برای مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها ارائه می‌دهند. این گزارش مطالعه‌ای است موردی که با این نیت انجام شد و می‌تواند به عنوان الگویی برای مطالعات عمیق‌تر و گسترده‌تر مورد توجه قرار گیرد.

مقدمه

در این مطالعه ماخذ سیزده پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی نوشته شده در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز مورد بررسی قرار گرفت تا پاسخهایی برای پرسش‌های زیر فراهم آورده شود.

۱ - در نگارش پایان نامه‌های کارشناسی ارشد روانشناسی چه مقدار از منابع انگلیسی و چه مقدار از منابع فارسی استفاده شده است.

۲ - منابع مورد استفاده چه مقدار کتاب و چه مقدار مقاله بوده است.

۳ - چه مقدار از منابع مورد استفاده برای پایان نامه‌ها در کتابخانه دانشکده علوم تربیتی وجود داشته است.

پاسخ‌هایی که برای این پرسش‌ها به دست خواهد آمد از دو جهت می‌تواند مفید باشد:

۱ - استاد گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه فردوسی مشهد.

۱ - رفتارهای بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی در رشته روانشناسی در دوره کارشناسی ارشد چگونه است .

۲ - توانائی مجموعه کتابخانه در پاسخ‌دهی به منابع مورد نیاز کارشناسی ارشد چگونه است .

بازنگری نوشته‌ها

مطالعاتی که با عنوان کتاب‌سنجی انجام گرفته‌اند ، مشخص ساخته‌اند که محققان رشته‌های مختلف در بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی از الگوی یکسانی استفاده نمی‌کنند . توافق عمومی بر این است که محققان رشته‌های علوم و پزشکی به مقالات بسیار بیشتر از کتابها متکی هستند . در حالی که محققان رشته‌های علوم اجتماعی ۶۰ درصد از موارد به مقالات و ۴۰ درصد از موارد به کتابها متکی هستند . محققانی که در تجزیه و تحلیل شبکه جهانی مقالات علمی از استنادها بهره گرفته بود دریافت که هر متن تقریباً به ۱۵ متن دیگر استناد می‌کند . در حدود ۱۲ متن از موارد استناد مقالات مجلات است و بقیه منابع عبارت است از کتاب ، گزارش و کارهای چاپ نشده (Price ، ۱۹۶۵) محقق دیگری که درباره متون جامعه‌شناسی تحقیق می‌کرد دریافت که مطلب فوق در جامعه‌شناسی صدق نمی‌کند . این پژوهشگر منابع و ماخذ ۴۴۶ مقاله را که زیر ۵۲ عنوان موضوعی مرتبط به هم جای می‌گرفت مورد مطالعه قرار داد . جمعاً ۱۱۱۳۰ استناد مشخص شد . از این تعداد ۴۲۹۰ استناد به مقالات مجلات و ۶۸۰۰ استناد به کتابها باز می‌گشت (Baughman ، ۱۹۷۴) . محقق دیگری منابع و ماخذ متون ۵ مجله را که در موضوعات اقتصاد ، تاریخ ، سیاست ، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی منتشر می‌شود مورد مطالعه قرار داد و دریافت که در این زمینه‌ها نیز به کتابها بیش از مقالات استناد شده است (Baughman ، ۱۹۷۴) . محقق دیگری پس از بازنگری نوشته‌ها نتیجه گرفت که اشاعه اطلاعات علمی در دو گروه علوم و علوم اجتماعی متفاوت است ، در حالی که محققان علوم تهیه گزارش فنی را ترجیح می‌دهند ، دانشمندان علوم اجتماعی حاصل تحقیقات خود را بیشتر به صورت کتاب عرضه می‌دارند (Garvey ، ۱۹۷۱) .

گره‌آوری و تحلیل اطلاعات

ماخذ سیزده پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد نوشته شده در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران شمارش شدند و نوع منابع مورد استفاده مشخص گردیدند. بهنگام انجام این بررسی تنها سیزده پایان‌نامه کارشناسی روانشناسی تربیتی مورد تصویب قرار گرفته بود و امکان نداشت که بر تعداد پایان‌نامه‌های مورد بررسی افزوده شود.

درعین حال چون تعداد نسبتاً قابل توجهی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد علوم تربیتی در دانشکده علوم تربیتی در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران در حال تحصیل هستند و تعداد بسیار بیشتری دانشجو در همین سطح و همین رشته در دانشگاه آزاد اسلامی اهواز مشغول تحصیل هستند که به لحاظ منابع به کتابخانه دانشکده علوم تربیتی وابسته هستند، یک مطالعه مقدماتی می‌تواند زمینه مناسبتری برای هماهنگی فعالیت‌های آتی کتابخانه با نیازهای دانشجویان فراهم آورد.

داده‌های به دست آمده از این شمارش در جدول (۱) خلاصه شده است.

عنوان	کل ماخذ	کتاب	کتاب موجود	کتاب غیرموجود	مقاله	پایان‌نامه
انگلیسی	۱۰۵۶	۵۳۱	۲۴۷ (٪۴۶)	۲۸۴ (٪۵۳)	۵۲۴	۱
درصد انگلیسی	—	٪۵۰/۲	—	—	٪۴۹/۶	٪۰/۰۹
درصد از کل	٪۸۱	٪۷۵	—	—	٪۹۱	٪۶
فارسی	۲۴۰	۱۷۶	۱۱۷ (٪۶۶)	۵۹ (٪۵۳)	۴۹	۱۵
درصد فارسی	—	٪۷۳	—	—	٪۲۰	٪۶/۲
درصد از کل	٪۱۸	٪۲۵	—	—	٪۸/۵	٪۹۴
جمع	۱۲۹۶	۷۰۷	۳۶۴ (٪۵۱)	۳۴۳ (٪۴۹)	۵۷۳	۱۶
درصد کل	٪۱۰۰	٪۵۴/۵	—	—	٪۴۴/۲	٪۱/۲

جدول ۱: تعداد و درصد انواع منابع

از ۱۲۹۶ متن مورد مراجعه ۸۱٪ انگلیسی زبان و ۱۸/۵ درصد فارسی زبان بوده است.

از ۱۲۹۶ عنوان متن مورد مراجعه ۵۴/۵٪ کتاب ، ۴۴/۲٪ مقاله و ۱/۲٪ پایان نامه بوده است .

از ۷۰۷ کتاب مورد مراجعه ۷۵٪ انگلیسی زبان و ۲۵٪ فارسی زبان بوده است .
از ۵۷۳ عنوان مقاله مورد مراجعه ۹۱٪ انگلیسی زبان و ۸/۵ درصد فارسی زبان بوده است .

از ۱۶ عنوان پایان نامه مورد مراجعه ۶/۲٪ انگلیسی زبان و ۹۴٪ فارسی زبان بوده است .
از ۵۳۱ عنوان کتاب انگلیسی زبان مورد مراجعه ۴۶٪ در مجموعه موجود بوده است و ۵۳٪ در مجموعه موجود نبوده است .

از ۱۷۶ عنوان کتاب فارسی مورد مراجعه ۶۶٪ در مجموعه موجود و ۳۳٪ در مجموعه موجود نبوده است .

آمار توصیفی موارد مورد نظر در جدول (۲) ارائه شده است .

میانگین حداکثر	انحراف استاندارد	میانه	حداقل	حداکثر	
					انگلیسی
۶۴	۲۶	۴۳	۱۳	۱۹۴	کتاب
۱۹	۸	۱۶	۰	۵۲	موجود
۲۱	۷/۵۰	۱۶	۰	۷۶	غیر موجود
۴۰	۱۵/۵۰	۳۱	۵	۱۱۸	مقاله
—	۰	۰/۲۸	۰	۱	پایان نامه
					فارسی
۱۶/۵	۶	۱۳	۳	۵۴	کتاب
۹	۳	۵	۰	۳۱	موجود
۴/۵	۱	۳	۰	۱۶	غیر موجود
۳/۷۷	۰/۵	۲	۰	۱۰	مقاله
۱/۶۳	۰	۲	۱	۵	پایان نامه

آمار توصیفی ماخذ پایان نامه‌های دوره کارشناسی ارشد روانشناسی

براساس داده‌های جدول (۲) میانگین تعداد کتابهای انگلیسی مورد مراجعه در هر پایان نامه ۶۴ و میانگین تعداد کتابهای فارسی مورد مراجعه در هر پایان نامه ۱۶/۵ می‌باشد. میانگین تعداد مقالات انگلیسی مورد مراجعه در هر پایان‌نامه برابر ۴۰ و میانگین تعداد مقالات فارسی موجود مورد مراجعه هر پایان‌نامه برابر ۳/۷۷ می‌باشد. میانگین تعداد پایان‌نامه‌های انگلیسی مورد مراجعه در هر پایان‌نامه برابر صفر و میانگین تعداد پایان‌نامه‌های فارسی مورد مراجعه برابر ۱/۶۳ می‌باشد. حداکثر و حداقل کتابهای انگلیسی و فارسی در پایان‌نامه‌ها بترتیب برابر ۱۹۴ و ۱۳ و ۵۴ و ۳ است. این مورد برای مقالات انگلیسی حداکثر ۱۱۸ و حداقل ۵ و برای مقالات فارسی حداکثر ۱۰ و حداقل صفر می‌باشد. برای کسب اطمینان از معنی‌داری تفاوت‌های مشاهده شده برای موارد زیر از آزمون مجذور خی استفاده شد، نتایج حاصل بشرح زیر است.

Chi = ۲۸۲	df = ۱	P = ۰ / ۰۰۰	کتابهای انگلیسی و فارسی انگلیسی ۱۰۵۶ فارسی ۲۳۰
Chi = ۰/۰۱	df = ۱	P = ۰ / ۷۹۰۹	کتابها و مقالات انگلیسی کتابها ۵۳۱ مقالات ۵۲۳
Chi = ۶۹/۳	df = ۱	P = ۰ / ۰۰۰	کتابها و مقالات فارسی کتابها ۱۷۶ مقالات ۴۹
Chi = ۱۹۷	df = ۱	P = ۰ / ۰۰۰	مقالات فارسی و انگلیسی فارسی ۳۹ انگلیسی ۵۲۳
Chi = ۱/۱۵	df = ۱	P = ۰ / ۲۸۲۳	کتابهای موجود و غیرموجود انگلیسی موجود ۲۴۷ غیرموجود ۲۸۳
Chi = ۹/۱۶	df = ۱	P = ۰ / ۰۰۲۶	کتابهای موجود و غیرموجود فارسی موجود ۱۱۷ غیرموجود ۵۹

جدول ۳: مقادیر مجذور خی

نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج محاسبات که فشرده آن در بالا ذکر شد، کتابهای انگلیسی زبان ۴ برابر بیش از کتابهای فارسی زبان مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

به همان اندازه که کتابهای انگلیسی زبان مورد مراجعه قرار گرفته‌اند، مقالات انگلیسی زبان نیز مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

کتابهای فارسی تقریباً سه برابر بیش از مقالات فارسی مورد مراجعه قرار گرفته‌اند.

مقالات انگلیسی ده برابر بیش از مقالات فارسی مورد مراجعه قرار گرفته‌اند.

پایان‌نامه نویسان بهمان اندازه که از کتابهای انگلیسی کتابخانه دانشکده علوم تربیتی برای پایان‌نامه خود استفاده کرده‌اند، از کتابهایی که در سایر مکانها موجود بوده است استفاده کرده‌اند.

پایان‌نامه نویسان حدود ۲۳ درصد از کتابهای مورد نیاز خود را از مکانهای غیر از کتابخانه دانشکده به دست آورده‌اند.

نتیجه کلی این که منابع انگلیسی زبان بسیار بیشتر از منابع فارسی برای پایان‌نامه نویسی مورد توجه مراجعه می‌باشند. کتب و مقالات انگلیسی به یک اندازه مورد مراجعه هستند. مقالات انگلیسی بسیار بیشتر از مقالات فارسی مورد مراجعه هستند. نیمی از نیاز به کتاب انگلیسی و یک سوم از نیاز به کتابهای فارسی پایان‌نامه نویسان از منابع دیگر برطرف شده است.

آنچه از موارد بالا استنباط می‌شود:

- ۱- ضرورت تخصیص بودجه بیشتر برای منابع انگلیسی زبان.
- ۲- ضرورت تأکید یکسان بر تهیه کتاب و مجله به زبان انگلیسی.
- ۳- تأکید بیشتر بر راه‌اندازی روش امانت بین کتابخانه‌ای و راه‌اندازی استفاده از پایگاههای اطلاعاتی برای پاسخگویی به بخش نسبتاً قابل توجهی از نیازهای اطلاعاتی که کتابخانه در پاسخدهی به آنها از مجموعه داخلی ناتوان است.

بهره‌وری از منابع اطلاعاتی برای نگارش پایان نامه . . .

منابع :

Baughman, J. C. " A Structural Analysis . . ." Library Quarterly (Oct. 1974) , P. 294_308 .

Garvey, W. D. " Scientific Communication". American Psychologist. 26 (April 1971), P.340_362 .

Price, D. " Networks of . . ." Science 149 (JULY 1965) P.510 .